

Biskopens råd och anvisningar

FÖR KYRKLIGA HANDLINGAR M.M.

I GÖTEBORGS STIFT

Biskopens råd och anvisningar för kyrkliga handlingar m.m. i Göteborgs stift

Under ett kyrkoår möter vi ett stort antal människor i Svenska kyrkan. Vi möter dem i både glädje och sorg. Deras förväntan på oss är oftast mycket stor, inte minst i samband med de kyrkliga handlingarna. Jag tror att det fortfarande förhåller sig så, som Nathan Söderblom en gång sade till studenterna, att de i kyrkans tjänst skulle finna ”en hemlig bundsförvant i varje människohjärta”. Därför är det viktigt att vi utför dessa handlingar så väl som möjligt, så att de som söker oss känner sig välkomna och omhändertagna. Här behöver vi hjälpas åt, alla som kommer i kontakt med dem som önskar en kyrklig handling, kanslipersonal, vaktmästare, musiker och präster. Kanske finns det fler medarbetare – också bland de icke-anställda – som vill vara med och skapa en gästfri miljö.

Det är också angeläget att vi följer upp våra kyrkliga handlingar. Det kan ske till exempel med utdelande av dopminne på årsdagen av dopet och – när det är dags – med en inbjudan till kyrkans barnverksamhet. Konfirmationen kan bli inte bara slutet på läsningen utan också en början på ett engagemang i det kyrkliga ungdomsarbetet. Kanske kan man också bjuda in unga nygifta till kvällar om familjen, och erbjuda sörjande möjligheten att vara med i sorgegrupper. Allt sådant blir lättare och naturligare, om deras upplevelse av den kyrkliga handlingen varit rik.

I denna skrift koncentrerar vi oss på de kyrkliga handlingarna. Syftet är att ge stöd och hjälp åt framför allt prästerna i Göteborgs stift i ansvaret för dessa handlingar och alla de möten med människor som de medför. Nya frågor möter oss oupphörligt och det finns idag ett behov av vägledning i nya situationer. Vi behöver mer samråd om hur vi förvaltar det stora förtroendekapital vår kyrka har, men som vi inte självklart besitter för alltid. Kanske kan skriften också vara utgångspunkt för samråd i kontraktsmöten och fortbildningskurser.

Till en viss del utgörs dokumentet av sammanfattningar och uppdateringar av ordningar som gäller i Svenska kyrkan. Det har visat sig svårt för varje enskild präst att orientera sig bland de många regler och dokument som gör anspråk på efterlevnad. Om här inte ges svar på en viss fråga, kanske man kan få vägledning av något besläktat resonemang.

Alla kyrkliga handlingar skall föregås av samtal med dem som närmast berörs (KO 17:15). Så tidigt som möjligt bör de få veta vilken präst (och eventuellt andra representanter för kyrkan) de skall få möta. Om ett sent telefonsamtal från prästen blir den enda kontakten, kan det föda stor besvikelse.

Jag är övertygad om att vårdandet och utvecklandet av alla våra personliga möten är viktigare än aldrig så många annonser och utskick. Jag är glad om detta dokument kan ge ett litet bidrag till att så sker. Det har utarbetats i prostmötet efter ett liknande dokument i Stockholms stift.

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Carl Axel Aurelius', written in dark ink on a light-colored background.

+ Carl Axel Aurelius

Kyrkliga handlingar – initiativ och samråd

Ibland uppkommer frågan ”Vem har initiativet i den kyrkliga handlingen?” Vi ställs inför önskemål vi inte tidigare mött och frågeställningar vi inte bearbetat. Kanske upplever vi en slags affärssituation där vi skall effektuera en rad beställningar. Det är inte så konstigt att det blir så i samband med begravning, eftersom de anhöriga oftast först kommer till en byrå där de tidigt beställer olika tjänster efter prislista. Det är viktigt att i denna situation inte bli låsta i en försvarsposition i argumentation för kyrkans ordningar. Kyrkans fastställda ordning är ett faktum att utgå ifrån. De kyrkliga handlingarna är gudstjänster i Svenska kyrkan som regleras i kyrkohandbok och kyrkoordning och de är en del av prästens ämbetsansvar (Detta kan för övrigt också vara viktigt att framhålla inför begravningsbyråer som vill utvidga positionerna). I mötet med anhöriga måste målet vara att vinna samförstånd. Det är viktigt att de känner delaktighet i utformningen av den kyrkliga handling de begär. Med fantasins hjälp kan vi säkert ofta hjälpa dem att uppleva det.

Vid gudstjänstförberedelse är det viktigt att påminna sig om – vilket här framhålls med visst eftertryck – att det är kyrkohandbokens ordning och ordalydelse som gäller. På många håll i Svenska kyrkan pågår diskussion om vad det innebär att följa kyrkohandboken. Ibland har man haft en så vid tolkning, att självrannsakan nu blivit följden: hur mycket kan vi lägga till eller dra ifrån, utan att akten förlorar sin identitet av evangelisk-luthersk gudstjänst? Men faktum är att vi inte har någon rätt att ”lägga till eller dra ifrån” det som står i handbok och kyrkoordning. I synnerhet inte på egen hand, utan i så fall med tillstånd.

I nya situationer får vi inte alltid vägledning i kyrkliga dokument. Låt oss då tänka tillsammans. När det gäller vigsel och begravning är vi präster nog ofta omedvetna om vad andra präster gör och också i någon mån utlämnade åt oss själva. Vi behöver samråda mer om vilken pastoral vi skall tillämpa tillsammans. För kyrkans och – inte minst – för människornas skull.

Kyrkoordningen

Vid respektive kyrklig handling har i det följande vissa inledningstexter i kyrkoordningen citerats. De kan fungera som ”en minsta gemensamma nämnare”, något att ta spjärn emot när vi samtalar om handlingarnas innebörd. Naturligtvis är texten inte uttömmande angående t.ex. dopets teologi i Svenska kyrkan, men i samtalet om doppraxis i pastoratet kan man komma en god bit på väg enbart genom studiet av den.

Vidare är det viktigt att erinra om att tre viktiga ställen i kyrkoordningen

samt ett i bestämmelserna om kyrkobokföring (SvKB 2003:13)¹ som handlar om de kyrkliga handlingarna. De berör fyra "saker" som bör beaktas samtidigt: kyrkotillhörigas rättigheter, den kyrkliga handlingens utförande, avgifter/beslutsrätt och ministerialböckerna. De är placerade enligt följande:

Dop:

KO 17 kap. 2 §, KO 19 kap., KO 42 kap. 6 §
SvKB 2003:13, 3 kap. 1–3 §

Konfirmation:

KO 17 kap. 2 §, KO 22 kap., KO 42 kap. 7 §
SvKB 2003:13, 3 kap. 4–6 §

Vigsel:

KO 17 kap. 2 §, KO 23 kap., KO 42 kap. 8 §
SvKB 2003:13, 3 kap. 7–10 §

Begravning:

KO 17 kap. 2 §, KO 24 kap., KO 42 kap. 9–11 §
SvKB 2003:13, 3 kap. 11–15 §

Vid samläsning av de olika ställena i kyrkoordning och bestämmelser klarnar också frågeställningar som annars förblir olösta. Ett exempel på detta är det fall då präst/pastor från annat samfund meddelar pastorexpeditionen att vederbörande utfört kyrklig handling enligt Svenska kyrkans ordning. I ministerialboken skall ändå inskrivas att handlingen skett enligt "annan ordning" eftersom KO förutsätter att präst i Svenska kyrkan skall utföra dess kyrkliga handlingar.

Slutligen kan det vara bra att känna till, den dag det blir aktuellt, att medlemmar i kyrkor som ingår i Borgåöverenskommelsen har rätt till kyrkliga handlingar på samma villkor som dem som tillhör Svenska kyrkan. I överenskommelsen ingår "att betrakta döpta medlemmar av alla våra kyrkor som medlemmar av vår egen".²

1 Föreskrifterna om ministerialbok, som tidigare fanns i KO 56 kap. finns nu i något reviderad form i SvKB 2003:13. De är tillgängliga på Internet: www.svenskakyrkan.se/kyrkoordningen/

2 Borgåöverenskommelsen 1992, § 58, b (iii). De kyrkor som undertecknat överenskommelsen: de lutherska kyrkorna i Norden (utom Danmark) och Baltikum (utom Lettland) samt de anglikanska kyrkorna i England, Skottland, Wales och Irland.

Dop

Dopet är ett sakrament, vilket betyder att det är en helig handling instiftad av Jesus Kristus. Dopet sker alltid med vatten och i Faderns, Sonens och den heliga Andens namn. Genom jordiska medel får människan del i Guds rike. I en ny födelse tas människan ut ur syndens och dödens sammanhang och förenas med Jesus Kristus för att med honom och hans folk dela korsets och uppståndelsens liv.

Dopet är en engångshandling, vid vilken Gud treenig tar upp människan i sin gemenskap och för henne in i sin kyrka och församling. Dopet sker därför vanligen i församlingens gemensamma gudstjänst.

Samtidigt har dopet betydelse för hela livsvägen: varje dag får den som döpts leva i sitt dop och gå genom död till liv, från ofrihet till frihet. Genom dopet har människan fått Guds nåd, en nåd som bär henne hela livet och genom döden.

Kyrkans uppdrag är att alla människor skall nås av erbjudande om dop. Såväl barn som ungdomar och vuxna kan ta emot dopet. Det är församlingens uppgift att ombesörja att dopundervisning sker. Faddrar kan också utses för att tillsammans med de närstående ta ett särskilt ansvar för den döptes fostran till människa och kristen.

Dopet kan senare bekräftas i församlingens gemenskap, vid konfirmation och annan gudstjänst där dopet aktualiseras.

(KO 19 Kap. Inledning)

Dopets sakrament

Agerandet vid dop är det viktigaste stycket i en pastoral om kyrkliga handlingar. Vårt stifts präster har i omgångar diskuterat doppraxis och enats om vissa gemensamma strävanden. Doppraxis 1992³ är ett fortfarande aktuellt resultat av dessa samtal. I detta dokument betonas vikten av att prästerna gemensamt bearbetar frågan om kyrkans agerande när avståndet mellan dopfamiljernas och kyrkans syn på dopet successivt ökar. Biskop Eckerdal underströk (i Ett herdabrev om dopet) att "troheten mot vår förvaltaruppgift kräver då att vi hjälps åt att öka den pastorala skickligheten så att vi inte genom slapphet eller ovist nit hindrar människor att bli varse dopets existentiella betydelse för dem". Viktiga strävanden i försöken att upplysa föräldrarna om dopsakramentets rikedomar är dopsamtal, att dopet (och dess förberedelse) sker i den gudstjänstfirande

³ Utsänt 1993 jämte Ett herdabrev om dopet av biskop Lars Eckerdal. Endast några få detaljer har blivit inaktuella efter införandet kyrkoordningen. Kan beställas hos ingemar.birgersson@svenskakyrkan.se

församlingens gemenskap⁴, familjens delaktighet genom medverkan i liturgin och undervisning om dopets vikt i kristen tro i församlingen som helhet.

Dopets plats

Dopets plats bör främst vara kyrkan och församlingsgemenskapen. Genom Svenska kyrkans långsiktiga arbete med doppraxis har ett allmänt medvetande skapats om att dopet numera sker i kyrkan. Hänvisning till gemensam praxis är ett gott argument när man söker undvika hemdop eller dop på annan plats.

Uppskjutet dop

Det kan finnas situationer då man bör vara restriktiv med att omedelbart medge dop.⁵ Ett sådant fall är då en muslim utan permanent uppehållstillstånd önskar dop. Om avvisning från Sverige sker kan dopet innebära kraftigt hot mot vederbörandes liv och säkerhet. Önskan om dop i den här situationen kan också vara förknippad med en ogrundad förhoppning att dopet påskyndar beviljande av uppehållstillstånd. I dessa fall bör tillfrågad präst rådgöra med kontraktsprosten eller biskopen.

En annan situation där man bör vara restriktiv är när föräldrar som har gemensam vårdnad om ett barn är oense om dess dop. En av föräldrarna kanske uttryckligen förbjuder dop. Om inte dopsamtal kan resultera i samtycke av bägge parter, blir det nödvändigt att uppskjuta dopet tills dess bättre förutsättningar råder.⁶

I de fall då kyrkoherden bedömer det nödvändigt att uppskjuta dopet, är det särskilt viktigt att ge omsorg och stöd till utövande av den kristna tron till dem som begärt dopet.

Om föräldrar önskar välsignelse i stället för dop, med hänvisning till exempelvis att barnet så småningom själv får ta ställning till eventuellt dop, bör vi klargöra för dem att barnvälsignelsen inte ingår i Svenska kyrkans ordning. En ordning med barnvälsignelse fördunklar dopets betydelse som det avgörande steget på vägen in i kyrkan.

⁴ "Dopet är hela församlingens dop! Detta bör komma till uttryck i hela processen. Det är av flera skäl viktigt att en dopfamilj möter flera kristna än prästen under samtalen före och efter dopet liksom under själva dogudstjänsten". Ett herdebrev om dopet, 1993.

⁵ I Doppraxis 1992 används termen "ökat handlingsutrymme" i kontrast till då aktuella diskussioner om att "neka" dop.

⁶ Observera KO 29:3, där även barnets vilja beaktas.

Vuxendop

Det är viktigt att alla församlingar har beredskap att ta emot vuxna som önskar dop eller konfirmation. Dop av vuxna (även konfirmander) skall enligt kyrkoordningen föregås av undervisning i Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Denna undervisning motsvaras – när det gäller konfirmander – av konfirmandundervisningen.

När vuxna söker dop/konfirmation är det viktigt att erbjuda en förberedelse som är anpassad efter deras ålder. En del av förberedelsen kan utgöras av församlingens ordinarie introduktion i kristen tro (exempelvis Alpha-grupp). Men den behöver kompletteras av åtminstone några av de steg som hör till vuxenkatekumenatet, exempelvis att tidigt få faddrar (medvandrare) och bli välkomnad/få förbön i en huvudgudstjänst.⁷ Det är lämpligt att församlingar hjälps åt att utforma ett bra katekumenat. Överläggningar om detta i kontraktsmöten och kyrkoherdekollegier uppmuntras.

Vuxenkatekumenatet och möjligheten att ta emot dop/konfirmation som vuxen behöver vi aktivt inbjuda till i våra informationsmedier och vid större samlingar i våra kyrkor. Det är också lämpligt att använda fastan/påsk som doptermin, dvs. årligen återkommande tid för detta.

Dop och kommunion

Dopet utgör villkor för kommunion i vår kyrka (KO 20:2). Odöpta konfirmander får alltså vänta med kommunion tills de är döpta.

Faddrar

Om ingen av föräldrarna tillhör Svenska kyrkan och ändå önskar döpa sitt barn, är det av största vikt att faddrarna är tillhöriga. Kanske kan också församlingen utse fadder i en sådan situation. Viktigast när faddrar utses är villigheten "att dela ansvaret för den döpta personens kristna fostran" (KO 19:7). Detta jämte att faddrarna är döpta är villkor för att anteckna faddrar i ministerialboken. Det bör också noteras att man inte måste ha faddrar för att dop skall ske.

Osäkerhet om dop

Omdopet är givetvis inte aktuellt i Svenska kyrkan (KO 19:3) och kan därför inte ses som en möjlighet när församlingar tvekar om huruvida eller på vilket sätt en person är döpt. Ett exempel är det adopterade barn från annan

⁷ Modeller för vuxenkatekumenat redovisas i Göteborgs stifts projektrapport *Vuxenväg till tro*, 1997.

kontinent där vaga uppgifter föreligger om att det kan vara döpt. Finns det inga säkra uppgifter, skall det döpas. Om det med stor säkerhet är döpt, kan det vara aktuellt med ett välkomnande i församlingen (med valda delar av dopgudstjänstens välkomnandedel) samt förbön för barn och föräldrar.

Dop i Faderns och Sonens och den helige Andes namn i rent vatten är Kyrkoordningens kännetecken på rätt dop. Svenska kyrkan erkänner alla kristna kyrkors dop enligt denna ordning. Avbland annat ekumeniska skäl är det otillåtet att i Svenska kyrkans dop bruka annan dopformel än kyrkohandbokens: "NN, Jag döper dig i Faderns och Sonens och den helige Andes namn."

Vi erkänner inte dop förrättat av Kristet samfund (antroposoferna), Jesu Kristi kyrka av sista dagars heliga (mormonerna), Scientologikyrkan, Jehovas vittnen, Kristen Vetenskap (Christian Science) eller Liberala Katolska kyrkan.

Dopvattnet

Olika önskemål om särskilda arrangemang vid dopgudstjänsten kan ge prästen bryderi. Ett föräldrapar önskar att en egen medhavd dopskål skall användas exempelvis. Det kan ju inte vara något hinder, såvida eventuellt andra föräldrapar bejakar detta. Det händer att någon vill ta med sig dopvattnet, antingen av religiösa eller av magiska skäl. Det bör vi undvika. Vattnet är välsignat för bruk vid dop och bör hållas ut med pietet om möjligt i piscina eller i kyrkans närhet.

Konfirmation

Konfirmationen är en aktualisering av dopet. I ordet konfirmation som betyder bekräftelse, ligger att dopet har ägt rum och att konfirmationen bekräftar och levandegör vad dopet redan har givit. Ordet konfirmation syftar på både undervisningen och den avslutande gudstjänsten.

Konfirmationen erbjuds ungdomar men kan även äga rum senare i livet.

Det är föräldrarnas, faddrarnas och församlingens uppgift att ge de döpta undervisning i kristen tro och kristet liv. Sådan undervisning skall föregå konfirmationsgudstjänsten. I denna delar konfirmanderna med sig av sina erfarenheter och uttrycker vad de lärt sig om kyrkans tro. De får också möjlighet att instämma i kyrkans trosbekännelse. Framför allt får konfirmanderna genom bön med handpåläggning förnyad delaktighet av Andens gåva och de sänds ut i världen som medarbetare i Guds rike.

(KO 22 Kap. Inledning)

Prioritera konfirmandarbetet

I storstadsregionerna finns allvarliga signaler om att konfirmationsseden är i fara. På många håll i Svenska kyrkan tas dessa signaler på djupt allvar och kraftiga resursförstärkningar sker i olika konfirmandprojekt. Även om tendenserna är olika i vårt stifts olika regioner, låt oss göra allt för att vända den nedåtgående trend som är märkbar i många församlingar. När det kan kännas dystert att många konfirmander "försvinner" efter konfirmationen, låt oss då påminna oss om de många vittnesbörd vi får i Svenska kyrkan, samt i vissa undersökningar, att konfirmandtiden trots allt betytt mycket för ungdomarnas, och ibland också för deras föräldrars, fortsatta kontakt med kyrkan.

Utmaningar

Alla präster i stiftet ombeds överväga följande:

- Gör konfirmandarbetet till hela församlingens glädje och bekymmer, dvs. engagera arbetslag, kyrkoråd och medarbetare i olika åldrar i alla konfirmandgrupper.
- Engagera föräldrar i exempelvis planering av resor eller läger, där de kan göra en insats liknande den de gör som klassföräldrar i skolan.
- Samverka församlingar emellan kring aktiviteter som höjer kvalitet och attraktionsvärde (temadagar, musikaler, sångövning i psalm och andlig visa, gemensamt läger, särskilda ungdomsgudstjänster etc.).
- Verka för att konfirmandarbetet prioriteras i budgeten. Det är f.ö. en nödvändighet efter det att konfirmation integrerats i clearingsystemet.
- Ge stöd åt de präster som har särskild fallenhet för ungdomsarbete. Kom ihåg att exempelvis läger är en mycket krävande arbetsinsats.
- Bygg upp en god relation till skolorna och en närvaro där redan på lågstadiet.
- Gör allt för att höja statusen för dem som arbetar med barn och ungdom.
- Kom ihåg Riktlinjernas anvisning att alla konfirmander skall få uppleva minst 4 lägerdygn⁸.
- Skapa om möjligt församlings- eller pastoratsbaserad internatkonfirmation (dvs. hela undervisningen sker på internat) liknande den som externa organisationer erbjuder.
- Ha särskild omsorg om att ungdomar med funktionshinder får en god konfirmandtid. Se Riktlinjerna i detta ärende.
- Visa intresse för, inbjud och försök samla konfirmander som deltagit i extern internatkonfirmation.

⁸Alla församlingar är skyldiga (enligt domkapitelbeslut som skrivs in i församlingsinstruktionerna) att följa Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete. Den senaste upplagan är från år 2000.

Internatkonfirmation

Kyrkomötet har beslutat ändra kyrkoordningens bestämmelser (42:7) så att internatkonfirmandläger också kan ingå i clearingsystemet. Den nya formuleringen gäller från 1 januari 2005:

Någon avgift får inte tas ut om den egna församlingen ordnar konfirmationen. Om en annan församling eller ett stift själv eller i samverkan med någon annan ordnar konfirmationen har den församlingen eller stiftet rätt till konfirmationsersättning från den församling som konfirmanden tillhör.

Det är viktigt att känna till följande förutsättningar för att clearingens skall gälla internatkonfirmation:

1. Det är stift eller församling som är mottagare av ersättningen, aldrig den enskilda konfirmandfamiljen.
2. Fristående organisationer kan inte vara mottagare av konfirmationsersättningen. Ersättningen är en reglering av kostnader inom Svenska kyrkan och det är därför bara församlingar och stift som har rätt att erhålla ersättning. De får i sin tur genom avtal göra upp med samverkande organisation ifråga.
3. Hur avtalet med en annan organisation närmare skall utformas regleras inte i kyrkoordningen. Ett förslag har lagts fram av Svenska kyrkans Församlingsförbund (Förbundsinfo nr 5 – 2005). För att en församling skall betala konfirmationsersättning för konfirmation som i praktiken utförts av annan organisation än stift/församling bör avtal kunna uppvisas.
4. Konfirmanden måste tillhöra Svenska kyrkan och en församling i Sverige för att obligatorisk ersättning skall utgå. Utlandsförsamlingarna ingår inte i clearingsystemet.

Omfattningen av den obligatoriska konfirmationsersättningen bestäms av kyrkostyrelsen (senast i SvKB 2004:10).

Hur den nya kyrkoordningsbestämmelsen skall tolkas och tillämpas diskuteras när detta skrives flitigt i stiftens, också i vårt stift. Det är en inte helt enkel fråga. Tiden får utvisa hur denna nya praxis kommer att gestaltas. Särskilda informationer om detta planeras från stiftskansliet. Upplysningar kan ges av konfirmandkonsulenten.

Vigsel

Genom vigseln förenas mannen och kvinnan i äktenskapet. De lovar att med varandra i livslång trohet dela livets glädje och sorg. Äktenskap och familj är en grundläggande gemenskapsform i samhället.

Vigseln markerar högtiden, glädjen och ansvaret vid övergången till denna gemenskap. Kyrkan vill med Jesus Kristus som förebild visa makarna på den inbördes gemenskapen och det ömsesidiga tjänandets väg, men också på vars och ens behov av egen gudsgemenskap och på familjens öppenhet för alla som behöver dess omtanke. Guds närvaro i äktenskapet ger makarna hjälp att leva med varandra i kärlek och vara ett vittnesbörd för omgivningen.

I kyrkans vigselgudstjänst ger kvinnan och mannen sina äktenskapslöften offentligt inför Gud, varandra och församlingen eller de vittnen som är närvarande. Båda skall var för sig fritt samtycka till äktenskapet. Gud sammanfogar de båda till ett. Prästen tillkännager att de är äkta makar och Guds välsignelse nedkallas över äktenskapet. De närvarande deltar i förbön och firande och blir påminda om vad en sann och äkta gemenskap i äktenskapet innebär.

Äktenskap kan även ingås genom borgerlig vigsel eller enligt någon annan ordning. Efter en sådan vigsel kan makarna få del av vår kyrkas förbön och välsignelse.

(KO 23 kap. Inledning)

Tillmötesgående

Ofta uppkommer praktiska frågor kring vigselns tid och plats. När önskemål kommer om udda tider och platser bör vi vara tillmötesgående om det går, väl medvetna om att inte heller av borgerliga vigselförrättare krävs total flexibilitet.

Här har vi en svår balansgång. Allt fler önskemål om vigsel på annan ort och annan plats än församlingskyrka ställer stora krav på såväl präster som musiker och vaktmästare. För närvarande finns ingen bra lösning på den överbelastningen på populära bröllopsorter, som är en del av denna utveckling. Självklart måste berörda församlingar begränsa sig till ett rimligt antal "utsocknes" vigslar.

På sikt bör vi försöka skapa en bättre organisation, så att arbetet fördelas på ett rimligt sätt. Detta är viktigt också för brudparens skull.

När kanslipersonal tar emot bokning av vigsel och får veta att familjen har "egen präst" bör de förvissa sig om att vederbörande är behörig att utöva uppdraget som präst, även om det framgår att Svenska kyrkans ordning skall följas. Om man inte blir förvissad om att det är fråga om behörig präst, skall kyrkoherden informeras.

Information vid vigelsamtal

Vid vigelsamtalet måste naturligtvis en hel del tid avsättas för genomgång av vigselgudstjänsten. Angående musiken bör kyrkomusikern involveras på lämpligt sätt (se avsnittet Musik vid kyrkliga handlingar). Möjligheten att paret släktingar/vänner medverkar i gudstjänsten bör redovisas. Ibland har paret egna förslag till seder och bruk som inte alltid kan sägas vara "rätt" eller "fel", det är snarare en fråga om lämplighet. Här kan nämnas den sed många känner till från filmer, att bruden förs in av sin far och överlämnas till sin man. Seden förknippas lätt med arkaiska miljöer där kvinnan uppfattas som mannens egendom. Låt oss värna om vår tradition att mannen och kvinnan går in tillsammans.

Trohet

Med ett väl genomfört vigelsamtal kan församlingen hjälpa paret att, mitt i alla praktiska bröllopsförberedelser, ägna tid och tanke åt sin gemensamma framtid. Många par önskar ingå sitt äktenskap med stöd av kyrkans välsignelse och undervisning. Även vid tillfällen då det kan kännas som om kyrkan bara skall vara en "kuliss", är det en utmaning att hjälpa dem upptäcka djupare dimensioner.

Vigelsamtalet innebär en möjlighet att berätta om innebörden i att ingå sitt förbund "inför Guds ansikte" och hjälpa makarna att förstå äktenskapets religiösa betydelse. Äktenskapet är ett "heligt förbund" som Skaparen avsåg när han "från början gjorde dem till man och kvinna" (Matt 19:4, obligatorisk text i vigselgudstjänsten). Detsamma kan enligt vår kyrkas syn också sägas om ett borgerligt ingånget äktenskap.

Det är ur teologisk synvinkel makarnas offentliga samtycke som primärt konstituerar äktenskapet, oberoende av om det ingås kyrkligt eller borgerligt. Detta samtycke skall vara frivilligt och innefatta livslång trohet. Genom intentionen att leva i ömsesidig kärlek och trohet samt genom beredskapen att ta emot barn, blir makarna Guds medarbetare och delaktiga i hans skapande verksamhet. Vid detta medarbetarskap med Gud i skapelsen finns det skäl att dröja i samtalet.

Förlåtelse

Bibelläsningar och vigseltal, förbön och välsignelse är moment i vigselgudstjänsten som sätter in äktenskapet i ett specifikt kristet sammanhang. I vigselgudstjänsten bör det komma till uttryck att äktenskapet är något mer än en god samhällelig

ordning. Det har också en Kristus-dimension. I sårbarhetens värld behöver makarna den kärlek och försoning som har sin källa i Kristus. Där denna dimension är levande kan äktenskapet ses som ett tecken på relationen mellan Kristus och kyrkan (Ef 5). Försoningens möjligheter i trons värld och (särskilt vid bekännande kristnas vigsel) vid äktenskapets teckenkaraktär finns det skäl att ta upp såväl i vigelsamtalet som i vigseln.

Ta väl vara på vigseltalets möjlighet. Till den förkunnelse som här primärt riktas till brudparet, "tjuvlyssnar" alla de församlade, och alla har de djupa beröringspunkter med ämnet. Inte så få har misslyckanden och sår bakom sig. Om vi har dessa människor med oss i tankarna när vigseltalet skrivs, kan talet få stor betydelse för många.

Äktenskap efter skilsmässa

Då och då uppstår diskussion om vår kyrkas vigselpraxis. Är det trovärdigt att välsigna makar som gifter sig för tredje eller fjärde gången och för dem än en gång tillkännage äktenskapets livsvaraktighet? Det finns många präster som oroas av vår praxis.

Nya testamentet räknar med det oupplösliga äktenskapet som en gudomlig ordning och avsikt. Jesus kritiserade den judiska praxis, som tillät en man att skilja sig från sin hustru, och återopade Skaparens vilja: "Vad Gud har fogat samman får människan alltså inte skilja åt" (Mark 10:9). Å andra sidan vet vi att redan Paulus medger skilsmässa under vissa omständigheter (1 Kor 7:15). Historien visar därefter upp olika tillämpningar av Jesu bud i olika kyrkliga miljöer. I de reformatoriska kyrkorna har man exempelvis medgett skilsmässa och rätt till omgifte för den oskyldiga parten i fall av otrohet. Det har aldrig funnits en enhetlig tolkning i kyrkorna av hur Jesu bud skall tillämpas.

För många år sedan konstaterades i en ekumenisk samtalsdelegation, att de kristna kyrkorna idag hamnat i en förtroendekris.⁹ Såväl betoningen av äktenskapets oupplöslighet som omgiftets oundviklighet i en sargad värld innebär svårigheter. Förkunnelse och pastoralt handlande riskerar i båda dessa förhållningssätt att skiljas åt. Det här är en så stor fråga att den inte bara kan reduceras till en samvetsfråga för den enskilda prästen. Äktenskapspastoralen behöver förnyas med hänsyn till de stora förändringar som skett i samhället på bland annat familjelivets område. Om detta skulle vi behöva samtala mer i våra konvent.

⁹ Äktenskap och familj i kristen belysning. Rapport från den officiella luthersk-katolska samtalsgruppen i Sverige, 1975.

Vigseldienstjans ordning

Utöver andra skäl till att följa Kyrkohandbokens ordning kan tilläggas när det gäller vigseln, att en vigsel enligt Svenska kyrkans ordning har juridiskt bindande verkan. Registrering i samhället och inskrivning i ministerialbok av vigsel i Svenska kyrkans ordning förutsätter att vigseldienstjans ordning har följts. Kyrkoordningens beskrivning av vigseldienstjans huvudinnehåll (23:1) sätter inte skyldigheten att följa kyrkohandboken ur spel. Men inom ordningens ramar finns en betydande frihet. Gudstjänsten innehåller moment med flera alternativ och denna valmöjlighet bör tas tillvara. Exempelvis kan brudparets vänner medverka i textläsningar och böner och de kan själva – inom vissa ramar – formulera löftena.

Ekumenik vid vigsel

Ekumenisk samverkan vid vigsel kan ske under förutsättning att det är helt klart vilket samfunds ordning som gäller och vem som är gudstjänstledare.¹⁰ Om vigseln sker enligt Svenska kyrkans ordning måste behörig präst vara ledare för att den skall bli inskriven i vår ministerialbok. (Det gäller för övrigt alla våra kyrkliga handlingar, att om icke behörig präst utför sådan, antecknas den som genomförd ”i annan kristen kyrkas ordning”.) Präst/pastor från annat samfund kan läsa text, bedja, hålla vigseltal eller medverka på annat lämpligt sätt. På samma sätt kan präst från Svenska kyrkan medverka vid vigsel i annat samfund.

Tillsammans med romersk-katolska kyrkan i Sverige har Svenska kyrkan utgivit pastorala råd om äktenskapsingående mellan en katolik och en tillhörig i Svenska kyrkan.¹¹ Bland dessa råd finns bland annat förslag till anpassad vigseldienstjansordning byggd på katolsk respektive svenskkyrklig ordning. De visar hur kompletterande moment kan läggas till den grundläggande ordningen. Där diskuteras också kravet på romersk-katolsk barnuppföstran.

En viktig fråga när två samfund samverkar är vigselrätten. Ortodoxa kyrkor saknar vigselrätt och det händer att man vill använda sig av Svenska kyrkans vigselrätt genom att låta en präst i Svenska kyrkan svara för själva löftesgivningen. Vi har ju rätt att viga personer som inte tillhör Svenska kyrkan om det finns särskilda skäl. Om paret inte har någon anknytning alls till Svenska kyrkan

¹⁰ Valet av gudstjänstordning bör styras av den kyrkotillhörighet ”som kontrahenterna anser skall bestämma deras gemenskap och föstran av familjens barn”. De kyrkliga handlingarna i mötet med invandrare, Biskopsmötet 1992

¹¹ Ekumeniska äktenskap. Pastorala råd, Stockholms katolska stift och Svenska kyrkan 1999. (Tillgängligt i kopia på stiftskansliet, beställes av ingemar.birgersson@svenskakyrkan.se)

bör vi inte ställa upp. Men om det finns anknytning eller andra särskilda skäl föreligger, bör vi hålla dörren öppen. Vigselordningen i sådana fall bör dock godkännas av biskopen.

Välsignelse över borgerligt ingånget äktenskap

Ibland kommer önskemålet att välsignelsen över borgerligt ingånget äktenskap skall vara så likt den kyrkliga vigseln som möjligt. Bakgrunden kan vara att den ena parten tillhör Svenska kyrkan och den andra tillhör annan nation eller annat samfund och borgerlig vigsel är parets enda möjlighet.

Kyrkohandboken anger att välsignelse över borgerligt ingånget äktenskap "utformas som vigselgudstjänst med undantag av Frågorna, Löftena och ringväxlingen och Tillkännagivandet", dvs. de äktenskapskonstituerande momenten. Det är begripligt att paret kan önska någon form av bekräftande av sina löften i gudstjänstens sammanhang. Biskopsmötet har utformat kompletterande tydningsord¹² som uttalas av prästen:

– *NN och NN, ni har ingått äktenskap med varandra. Löftena som ni har givit varandra innebär att ni som man och hustru vill leva i förtroende och kärlek, dela glädje och sorg, ha omsorg om varandra (och era barn) och vara varandra trogna tills döden skiljer er åt.*

Om paret begär att själva få bekräfta de löften som redan avlagts bör detta kunna ske, varvid prästen klargör att löftena redan avlagts, men nu uttalas de inför Guds ansikte. Följande ord kan användas:

– *Ni har redan avgivit löften till varandra. Låt nu också denna församling få höra er bekräfta dessa löften.*

Därefter upprepar paret sina löften med deras exakta lydelse. Frågorna, Bön över ringarna, Ringväxling och Tillgännagivande samt överlämnande av vigselbevis skall inte ingå i denna gudstjänst. Brudparet har sina ringar på under hela gudstjänsten.

Vittnen

Det faktum att vittnens namn inte skall skrivas i blanketterna efter vigseln skall inte tolkas som att de är obehövliga. Såväl kyrkohandboken som kyrkoordningen, men även äktenskapsbalken, förutsätter minst två vittnen vid vigsel om inte en församling är närvarande.

¹² De kyrkliga handlingarna i mötet med invandrare, Biskopsmötet 1992.

Hindersprövning

Skärpt lagstiftning innebär att Skatteverket noggrannare än förut bevakar att giltig hinderprövning genomförts före vigseln. Om inte så varit fallet, riskerar vigselförrättaren åtal och fängelsestraff. Det är därför viktigt att varje präst rutinmässigt tillser att paret har till honom/henne överlämnat hinderprövningsintyget flera dagar före vigseln, så att utförd hinderprövning och datum för intygets giltighet kan kontrolleras.

Välsignelse av hem

Seden från andra länder att välsigna det nya hemmet har kommit också till oss. När präster får önskemål att välsigna hem eller hus, kan detta betraktas som en del av vigselförelsen. Det är ju också att bra tillfälle att komma brudparet närmare. (Självklart kan husvälsignelse också ske vid andra tillfällen.) Välsignelsen bör utformas så att de boendes liv, och inte bara rum och inventarier, står i fokus.¹³

Förbön vid partnerskapsregistrering

Biskopsmötet utfärdade 1999 Pastoral rådet om förbön för dem som ingått registrerat partnerskap.¹⁴ Genom biskopsbrevet – som för närvarande är det enda officiella dokumentet i Svenska kyrkan i ärendet – är förbönen en del av den pastoralvård Svenska kyrkan erbjuder sina medlemmar. Det fordras därför inget beslut om upplåtelse av kyrka när präster utför förbönen i sin egen församling. Varje präst själv bedömer om hon eller han vill medverka. När så inte är fallet, skall kontakt med annan präst förmedlas. Kyrkoherden har ansvaret för att de som begär förbönen utan svårigheter finner en präst som medverkar. Det är viktigt att, med respekt för varandras ståndpunkt, redovisa sitt ställningstagande, så att kontakterna blir smidiga. Och varje präst bör ha tänkt igenom hur man svarar när frågan kommer. Kanske är kontraktskonventet en lämplig plats för samtal om praxis och om den utsatthet man kan hamna i om massmedia kommer.

¹³ Handläggare för gudstjänstfrågor på stiftskansliet kan förmedla förslag till ordningar.

¹⁴ Tillgängligt på Internet: www.svenskakyrkan.se/arked/biskmote/biskbrev.htm

Begravning

I begravningsgudstjänsten tar församlingen och de sörjande avsked och överlämnar den som har dött åt Guds barmhärtighet. Kyrkan tror och bekänner att Jesus Kristus genom sin död har burit människans död och genom sin uppståndelse segrat över döden och öppnat vägen till det eviga livet.

Vid begravningen kommer såväl sorgen och dödens allvar som hoppet och uppståndelsens ljus till uttryck. Den blir samtidigt en påminnelse för de närvarande att själva besinna sig inför livets frågor och dödens allvar.

Den dubbelhet av död och liv, mörker och ljus som finns i varje människas liv och i korsets evangelium sätter således sin prägel på begravningen, men sorgen och döden får en ny och annorlunda karaktär, när den bärs upp av uppståndelsens och den himmelska lovsångens ton. (KO 24 Kap. Inledning)

Dopet och begravningen

Kyrkoordningens inledningstext om begravningen är innehållsrik men saknar likväl en viktig tanke. Genom döden fullbordas den vandring som börjat i och genom dopet. Föreningen med den Uppståndne genom dopet har, enligt Rom. 6, konsekvenser för vår död. Så "skall vi också bli förenade med honom genom att uppstå som han" (v. 5). Det finns starka skäl att ofta påminna om dopet i såväl begravningens själavårdssammanhang och förkunnelse som i den liturgiska gestaltningen. Ett tänt påskljus med tydande ord är en möjlighet att påminna om det trösterika att dopet förvandlat vår död till en övergång till Guds omedelbara närhet.

Samråd med begravningsbyråer

Enligt Svenska kyrkans ordning är det alltid prästen som är ansvarig för utformningen av begravningsgudstjänsten. Vi behöver regelbundet samråda med begravningsbyråerna om rutiner och kommunikationsformer. Kyrkoherden är ansvarig för detta samråd. Det är en olycklig utveckling som skett, när präster och musiker endast får meddelanden om vad byrån kommit överens med anhöriga om, vad gäller psalmer och musik vid begravningen. Tänk om samma ordning skulle gälla vid en huvudgudstjänst, att en privat firma bestämde psalmerna! Men samtidigt som vi markerar kyrkans mandat, bör vi vara öppna för kritik när det gäller vår egen tillgänglighet. Byråerna skall inte behöva vänta i dagar på kontakt med prästen. Det är önskvärt att kommunikationerna förbättras

och att prästen möter anhöriga så tidigt som möjligt. Det är också viktigt att prästerna samråder sinsemellan innan överläggningar sker med byråerna. Det kan annars hända att vi spelas ut mot varandra.

Tillhörig utan anhöriga

Den som vid sin död tillhörde Svenska kyrkan har rätt till begravning enligt Svenska kyrkans ordning. Tillhörigheten borde vara tillräcklig viljeyttring för att ordna kyrklig begravning även då anhöriga saknas som begär den. Bestämmelsen i KO 24:4, att kyrkoherden bör om möjligt verka för att begravning sker enligt Svenska kyrkans ordning, är ett uttryck för kyrkans omsorg om de tillhörigas rättigheter. När begravningsgudstjänst utan anhöriga firas, bör prästen tillfråga någon/några från församlingen om att delta i gudstjänsten. En sådan begravningsgudstjänst bör följa kyrkohandboken och inte förkortas till en andakt. Själaringning bör ske och tacksägelse skall ske (KO 24:6) som vid andra kyrkotillhörigas död. Det är viktigt att informera begravningsbyråer och om möjligt även socialkontor om denna praxis.

Tyvärr händer det alltför ofta att avlidna förs direkt från sjukhuset till krematoriet och kyrkan ställs efteråt inför fullbordat faktum. Det är viktigt att tillsammans med begravningsbyråerna till de institutioner det berör, sprida information om att kyrkan vill fira begravningsgudstjänst för sina tillhöriga även om anhöriga saknas, och utan att efteråt debitera någon.

Medlemmar i Borgågemenskapens kyrkor

Medlemmar i de utländska kyrkor som tillhör Borgåöverenskommelsen har rätt till begravning i Svenska kyrkan på samma villkor som de i kyrkotillhörighetsregistret inskrivna. Kostnaderna i detta fall hamnar utanför clearingsystemet och den församling där begravningsgudstjänsten sker får stå för kostnaden.

Beslut om begravning

Det är viktigt att så tidigt som möjligt förvissa sig om att den som har dött tillhörde Svenska kyrkan. Detta gäller särskilt om begravningsbyrån tar direktkontakt med en icke anställd präst – ofta en pensionär – och inte vänder sig till församlingen. Grundregeln är att det är kyrkoherden i den församling där den avlidne var bosatt som fattar beslut om kyrklig begravning. Om begravningsgudstjänsten avses ske i annan församling skall den församlingens kyrkoherde fatta beslut om detta. Det är till den kyrkoherde som skall fatta beslut som vidtalad präst skall vända sig för samråd. Samråd skall alltid ske.

”Om det finns särskilda skäl och är förenligt med den avlidnes önskemål” (KO 42:9) får en avliden utan tillhörighet till Svenska kyrkan begravas i Svenska kyrkans ordning. Det är viktigt att visa den människa respekt som på grund av avståndstagande från kyrkans lära valt att utträda ur kyrkan (Kommentaren till KO 42:8). Vi bör vara restriktiva om människor tagit ett medvetet beslut att lämna kyrkan.

Man bör alltså om möjligt först skaffa kunskap om den avlidnes inställning innan kyrklig begravning kan ske. Den avlidne kan exempelvis ha haft för avsikt att bli kyrkotillhörig men hindrats av plötslig sjukdom. Vidare skall det finnas särskilda skäl, exempelvis att det kan vara pastoralt angeläget att om de anhöriga tillhör Svenska kyrkan tillmötesgå deras önskemål. I ett sådant fall åligger det kyrkoherden att förvissa sig om att den kyrkliga begravningsgudstjänsten inte strider mot den avlidnes vilja.¹⁵

När det gäller barns eller unga människors död – kanske under tragiska omständigheter – bör vi vara generösa.

Det är viktigt att upplysa människor om att utträde innebär att man inte längre med självklarhet får kyrklig begravning. Detta villkor är inte beroende av att man med många års medlemsavgift ”betalat för sig”. De som utträder bör också uppmanas att meddela sina anhöriga sitt beslut.

Visning

Det är inte ovanligt att prästers närvaro önskas vid visning. Vid sådana tillfällen kan kyrkohandbokens Utfärdsbön användas.

Begravningsgudstjänstens ordning

Vid begravningsgudstjänst skall, enligt bestämmelsen i KO 18:3, kyrkohandbokens ordning följas. Det faktum att KO 24:2 nämner två moment oundgängliga i begravningsgudstjänsten medger inte undantag från den regeln.¹⁶ Kyrkohandbokens ordning är dessutom nödvändig förutsättning för inskrivning i ministerialboken.

Begravningsgudstjänsten är en kyrklig handling, en offentlig församlingsgudstjänst, och prästen agerar som kyrkans representant. Biskopsmötet har påpekat att genom en enhetlig ordning ”framstår begravningsgudstjänsten klarare som en församlingens gemensamma angelägenhet. Samtidigt kan därigenom misstanken om att kyrkan gör skillnad

¹⁵ Kommentaren till KO 42:9. Kyrkoordning för Svenska kyrkan med kommentarer och angränsande lagstiftning, Verbum 2004.

¹⁶ Se Kommentaren till KO 24:2. Kyrkoordning för Svenska kyrkan med kommentarer och angränsande lagstiftning, Verbum 2004.

mellan olika begravningar undvikas liksom att begravningsgudstjänsten blir beroende av enskilda prästers olika värderingar av gudstjänstmomenten”.¹⁷

Ibland kommer frågor från anhöriga som härrör från olika sammanhang de varit med om. Med erfarenhet av vissa reformerta samfunds begravningsgudstjänster kan de efterfråga sädeskorn i stället för jord/korstecken och tillhörande tydningsord ("Det som blir sått i förgänglighet..."). Vidare kan de önska att tre liljor bryts eller tre röda rosor nedläggs på kistan eller att ljusständning sker i stället för mullpåkastning. Men dessa ordningar är inte förenliga med kyrkohandbokens ordning. Präster i Svenska kyrkan är enligt vigningslöftena skyldiga att följa kyrkohandboken.

Önskemål om ljusständning är lättare att bejaka. Detta kan anknyta till påskens och dopets ljusständningar i vårt gudstjänstliv. Men ljusständning hör bäst hemma i gudstjänstens början (vid välkomsthälsningen) och skall framför allt inte blandas in i överlåtelsemomentet. Vid barns och ungas begravning kan ljusständning med fördel förknippas med dopljuset.

Stoft efter kremering utomlands

Om urna anländer efter kremering utomlands och även begravningsgudstjänst firats, bör man inte fira en ny begravningsgudstjänst. Det är lämpligt att använda Kyrkohandbokens ordning för Gravsättning utan anslutning till begravningsgudstjänst i detta fall.

Om ingen begravningsgudstjänst firats, bör man göra det, även om kremeringen har skett. Om utformningen ger Kyrkohandboken anvisningar.

Samtal och griftetal

Griftetalet kommer tidigt i begravningsgudstjänsten och anger därför tonen för hela gudstjänsten. Bland annat för att griftetalet skall ha en personlig anknytning till den avlidne är det viktigt att alla präster följer bestämmelsen att begravningen skall föregås av samtal med sorgehuset (KO 17:15). Utan detta tillfälle att lära känna den avlidnes liv riskerar personanknytningen att bli famlande och aningslös. Men det är viktigt att stryka under att griftetalet inte främst skall vara ett minnestal över den döde. Det skall också handla om dödens allvar och evighetens hopp, och framför allt om Kristus. Biskopsmötet förordade att griftetalet bör anknytas till kyrkoåret.¹⁸ Med den ordningen kan man undvika ovanan att ständigt upprepa samma griftetal.

¹⁷ Ett biskopsbrev om död och begravning, Biskopsmötet 1988

¹⁸ Ett biskopsbrev om död och begravning, Biskopsmötet 1988

Avskedet

Det händer att anhöriga vill hålla tal vid kistan i samband med avskedet. Det har hänt att präster överraskats av mycket långa tal och med ett innehåll – kanske av New age-typ – som strider mot kyrkans tro. Också sådana tal kommer alltså att bli en del av gudstjänsten. Det är klokt att föreslå att långa tal i stället hålls vid minnesstunden.

Om möjligt bör prästen avsluta begravningsgudstjänsten vid gravsättningen även om de anhöriga inte deltar i den, varvid Avslutning A i Kyrkohandboken brukas.

Personliga dekorationer

När anhöriga vill göra egna dekorationer på kistan av ovanligare slag finns det anledning att samtala med dem om detta. Det kan ge viktig förhandskänedom och bidrag till griftetalets förberedelse. Begravningsbyråer bör informeras om att iögonenfallande ting i dekorationen påverkar gudstjänsten och därför skall prästen informeras. Fotografi av den avlidne hör till det som man – om än med omdöme – bör styra över till minnesstunden.

Platsen för begravningen

Det saknas för närvarande kyrkliga bestämmelser om platsen för begravning. I samband med tillkomsten av privata begravningshus (funeral homes) på några platser i landet har frågan aktualiserats. I dessa begravningshus erbjuds anhöriga att ta ett personligt avsked av den avlidne. Biskopsmötet och flera stift har intagit en restriktiv hållning till begravningsgudstjänst i sådana sammanhang, liksom på annan plats utanför kyrkorum/kapell/kyrkogård, exempelvis på en strand eller i en privat trädgård. Om det finns mycket starka personliga skäl för undantag från hittills gällande praxis skall präst samråda med kontraktsprosten eller biskopen.

Utströende av aska i havet är en handling som Länsstyrelsen måste godkänna. När prästs medverkan efterfrågas kan valda delar av Gravsättning utan anslutning till begravningsgudstjänst användas, gärna med läsning ur Psalt 139. Vid utströendet kan prästen säga: "Må du vila i frid till uppståndelsens morgon."

Ekumenik vid begravning

När det är själavårdsmässigt önskvärt kan präst i Svenska kyrkan inbjuda präst från annat samfund att medverka vid en begravningsgudstjänst. Inbjuden präst

kan bl.a. medverka i griftetal, bibelläsning och böner som kompletterar de ordinarie bönerna.

I anslutning till sjukhussjälavården händer det att präst/pastor från annat samfund efterfrågas av anhöriga för begravning i Svenska kyrkans ordning för en avliden som tillhört Svenska kyrkan, utan att de anhöriga är fullt medvetna om konsekvenserna. Oklarheter uppstår avseende bland annat clearing, upplåtelse av kyrka och anteckning i ministerialbok. Det är viktigt att göra överenskommelser om begravningspraxis i lokala präst/pastor-kollegier eller i sjukhuskyrkans organ för att bibehålla ett gott ekumeniskt klimat. Klargöranden på detta område är viktiga också för sorgehusens skull.

I stadsmiljöer uppstår också frågor om begravning med interreligiösa inslag. Det kan handla om människor som har nära samhörighet med kyrkan och med islam eller judendomen. Mer än en religion kan vara representerad i en och samma familj. Ännu är det för tidigt att ge anvisningar om interreligiös gudstjänst. Men det är inte helt främmande att andra religioners ledare medverkar exempelvis i böner. Detta har vi en god erfarenhet av från gudstjänster vid stora katastrofer.

Se vidare nedan under Upplåtelse av kyrka.

Borgerlig begravning

En präst efterfrågas ibland som officiant vid borgerlig begravning. Kanske kommer frågan från nära vänner eller släktingar. Präster skall inte vara officianter, men kan mycket väl medverka i akten i något moment. Om en kyrkans representant förväntas agera, är läsning av en bibeltext ett lämpligt bidrag.

Det händer att kyrkorum önskas för borgerlig begravning. Det är kyrkorådet som fattar beslut om upplåtelse av kyrka, dock efter kyrkoherdens yttrande (KO 41:5). Borgerlig ceremoni i kyrkan bör i princip avrådas. Möjligen kan undantag göras på orter där det inte finns tillräckligt stora profana samlingslokaler eller församlingshem att tillgå. Svenska kyrkan har enligt lag skyldighet att tillhandahålla lokal. I bedömningen av upplåtelse av kyrka har det betydelse vilken karaktär begravningen skall ha, det handlar om kyrkorummets helgd (KO 41:3), dvs. att det förblir avskilt för sitt ändamål. En musikstund som avsked av en kyrkotillhörig är mer förenligt med kyrkorummets karaktär än en partipolitiskt präglad akt för någon som lämnat kyrkan.

Musik vid kyrkliga handlingar

Det är viktigt att samråda om musiken i de kyrkliga handlingarna sker mellan präst, kyrkomusiker och de anhöriga. Det gäller inte bara psalmerna utan också - och i synnerhet - annan musik. Musiken skall stå i samklang med gudstjänstens innehåll. Kyrkoordningen (18:4) föreskriver att psalmbokens psalmer kan utbytas mot annan sång om präst och kyrkomusiker är ense. Överläggning med kyrkomusikern bör ske i god tid. I samarbetet med begravningsbyråer är det nödvändigt att klargöra församlingens policy samt att gudstjänstens utformning helt och hållet är kyrkans sak, det gäller även solosång. I vissa församlingar har musik-CD framställts, med repertoar som föreslås brudpar/sörjande, och detta har inte bara underlättat förberedelsen utan också återlämnat till församlingen initiativet i planeringen. Det kan ifrågasättas att musiken vid begravning framställs - vilket ofta sker på byråerna - som något man som anhörig måste välja själv.

Vid gudstjänstillfället är det viktigt att musik framförs autentiskt, varvid CD-uppspelningar kan hänvisas till efterföljande måltid. Men det kan finnas särskilda skäl att göra undantag. Här är det fråga om bedömningar. Det är sällan värt priset att ta strid med anhöriga om musikval. Bättre är att försöka skapa förberedelserutiner som i möjligaste mån undanröjer motsättningar. När det gäller begravning, bör vi präster, musiker och byråer tillsammans förbättra rutinerna kontinuerligt.

Upplåtelse av kyrka

Bestämmelser

Även efter ändrad relation till staten uppfattas ibland Svenska kyrkans kyrkobyggnader som allmänna rum som villkorslöst skall upplåtas för konserter eller gudstjänster i andra samfunds ordning. Kyrkoordningen (41 kap.) innehåller villkor för upplåtelse, bland annat avseende kyrkliga handlingar. Tjänstgörande präst i en församling får använda kyrkan för kyrkliga handlingar som avser dess egna medlemmar. Upplåtelse i andra fall avgörs av kyrkorådet, men församlingsprästen kan inte vägras upplåtelse för kyrklig handling avseende någon som tillhör annan församling, såvida inte församlingens eget gudstjänstliv hindras. Kyrkoherden skall alltid ges tillfälle att yttra sig i upplåtelsefrågor.

Församlingen bör tänka igenom sitt förhållningssätt i upplåtelsefrågor och

ha beredskap inför nya situationer. Biskopsbrevet Det heliga rummet 2001¹⁹ är ett bra hjälpmedel i samtalet om upplåtelsefrågan i hela dess vidd. Upplåtelse för gudstjänster och kyrkliga handlingar i andra samfund berörs utförligt i dokumentet.

Kyrklig handling utanför Svenska kyrkans ordning

I biskopsbrevet betonas vikten av ekumenisk öppenhet samt generositet på grundval av Svenska kyrkans ställning som majoritetskyrka. När upplåtelsefrågor ställs på församlings- eller samfundsplan ger biskoparna följande råd. Om det gäller kyrkor med vilka Svenska kyrkan officiellt ingått kyrkogemenskap²⁰ bör upplåtelse av kyrkorum alltid ske, om inte synnerliga skäl talar emot detta. Övriga kyrkor som är medlemmar eller observatörer i Sveriges kristna råd bör välkomnas om de saknar eget lämpligt gudstjänstrum på orten.

Om kyrkan efterfrågas av samfund som inte tillhör Sveriges kristna råd bör vi vara restriktiva. Det som sker i Svenska kyrkans gudstjänstrum bör vara representativt för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

När enskilda efterfrågar kyrkorummet för kyrklig handling i en annan kyrkas ordning skall vi vara medvetna om att människor idag ofta har ett öppet förhållande till samfunden. Det kan inom en och samma familj finnas tillhörighet till mer än ett samfund. Vi bör beakta personliga relationer till ett visst kyrkorum exempelvis genom dop eller konfirmation.

Sjukhussjälavårdens ekumeniska karaktär kan ha medfört att samfundsgrensarna minskat i betydelse. Det bör man ta hänsyn till vid önskemål om begravning. I dessa situationer är det nödvändigt att församlingen har skapat en upplåtelsepolicy, utifrån vilken bedömningar av enskilda fallen kan ske.

Pastorsexpeditionens personal

Åtskilliga anvisningar i detta dokument bör bekantgöras för personal på pastorsexpeditionen.

Det gäller särskilt upplåtelsefrågorna. När kanslipersonal tar emot bokning och får veta att familjen har "egen präst", är det nödvändigt att förvissa sig om vederbörandes behörighet att utöva uppdraget som präst i Svenska kyrkan. Därtill förutsätter clearingsystemet att det tidigt klargörs vem som avlönar prästen ifråga. Om behörigheten saknas hänskjuts frågan till kyrkoherden.

Slutligen påminns om att en förutsättning för att inskrivning av en kyrklig handling skall ske i ministerialbok är att behörig präst i Svenska kyrkan lett gudstjänsten. Även om Den svenska kyrkohandboken följts, men handlingen letts av präst/pastor från annat samfund, antecknas akten som genomförd "i annan kristen kyrkas ordning". Anteckning "konfirmation i annan ordning" förutsätter att konfirmanden är döpt.

¹⁹ Tillgängligt på Internet: www.svenskakyrkan.se/arkeb/biskmote/biskbrev.htm

²⁰ Medlemskyrkor i Lutherska världsförbundet, Metodistkyrkan i Sverige, kyrkorna inom Borgågemenskapen och den Filippinska oberoende kyrkan. LWF:s medlemskyrkor förtecknas på dess hemsida: www.lutheranworld.org

Utgiven 2005 av
Göteborgs stift
Box 119 37
404 39 Göteborg
www.svenskakyrkan.se/goteborgsstift

Svenska kyrkan
GÖTEBORGS STIFT